

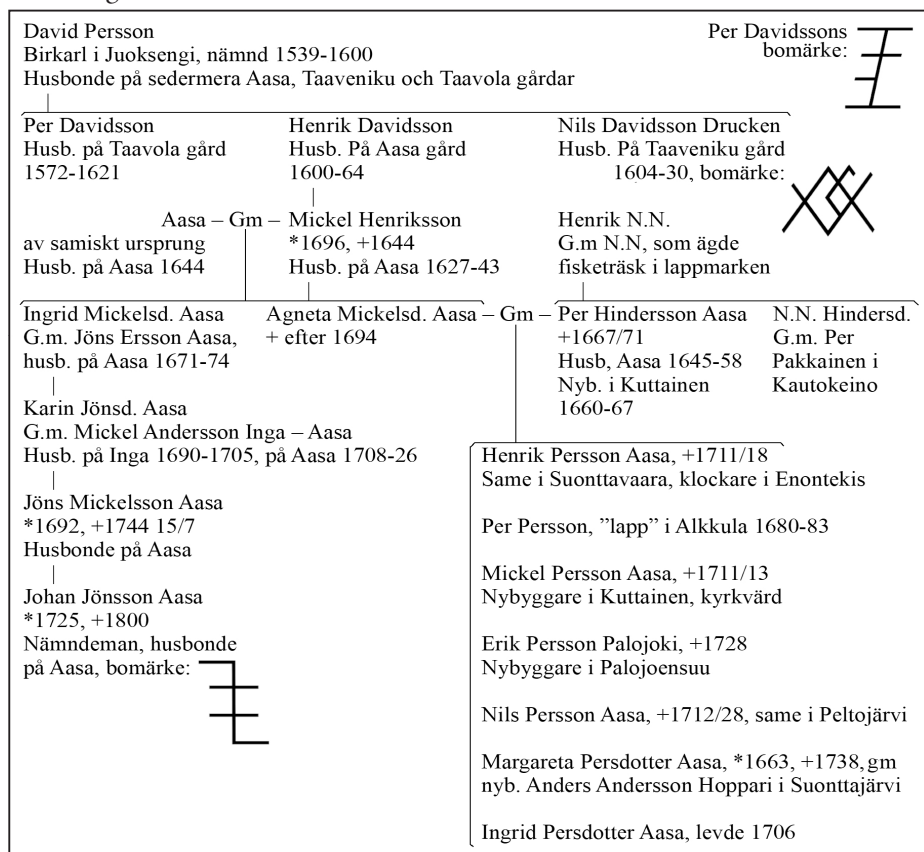
Per Persson – “Lappen” i Alkkula

Erik Kuoksu

IDAG ÄR ETNICITET ett viktigt begrepp. 1800-talets nationalism och rasetänk har fått en hel värld att anta att en persons etniska tillhörighet är något som definierar personen, eller andras sätt att uppfatta personen. För oss som lever idag är det svårt att föreställa oss

att etnicitet lika gärna kan vara något flytande, och kanske ointressant. Jag vill i denna korta text blyxtbelysa hur vag – eller betydelselös – gränsen mellan samer och tornedalska nybyggare kunde vara på 1600-talet.

* * *

I Alkkula by i dåvarande Övertorneå socken förekommer i mantalslängderna för 1680-1683 en man vid namn Per Persson. Han dyker upp från ingenstans och försvinner lika spårlöst. 1678-1679, samt 1684-1686 tas istället hans hustru Anna upp i mantalslängderna. År 1678 fanns också ett inhysehjon i Per Perssons hushåll, som detta år förestods av hans hustru, som kallas *hustru Anna Lappens* i längden. År 1682 finns ett allmosehjon i hushållet, kanske samma person som bodde inhyst där 1678. 1685 och 1686 förekommer åter ett inhysehjon. Det sistnämnda året finns varken man eller hustru i hushållet, utan enbart inhysehjonet.

Eftersom Pers hustru Anna förestod hushållet under två perioder kan en hypotes vara att Per under dessa år gjorde tjänst som soldat, vilket också troligen stämmer: När överste Evert Horns regemente (Västerbottens infanteriregemente) mönstrades av konungen i Villands härad Skåne den 13 juni 1679 återfinns bland "Ny Kombna" soldater i överstelöjtnant Reinhold Jean von Fersens kompani en "Pädher Persson i Alkuhla". Han återfinns inte i 1689 års generalmönsterrulla, möjligen var han vid det laget död.

Där hade vår kunskap om detta hushåll kunnat ta slut. Det enda som

sticker ut i detta är att Pers hustru Anna år 1678 uttryckligen sägs vara *lappens* hustru. Per Persson måste alltså i något avseende ha betraktats som lapp trots att han var bofast i Alkkula.

Slumpen gör att vi faktiskt kan knyta denne till synes så anonyme Per Persson till Torne lappmark: Enligt domboken för Enontekis tingslag 1681 kårade Jöns Tomasson Mämmi i Muonionniska till klockaren Henrik Persson Aasa (+ före 1718) eftersom Jöns 1677 hade köpt en tredjedel av fiske-träsket Palojärvi (möjligen det Palojärvi som man passerar om man följer Ruijantie från Hetta till Kautokeino) av Henriks bror Per Persson, som nu bodde i Alkkula, men hade blivit nekad av Henrik att fiska i träsket. Jöns Mämmi begärde nu att Henrik skulle ge honom en riksdaler och en tredjeårsren, vilket varit köpesumman, mot att Jöns slutade göra anspråk på sin tredjedel i träsket. Rätten fann dock att Jöns måste söka upp Per i Alkkula för att av honom återfå köpesumman "bäst han gitter".

Denna dom visar att Per Persson var bror till nybyggaren och klockaren Henrik Persson Aasa, som ägde skattelandet Mertajärvi i Suonttavaara och kom att bli svärfar till klockaren Mickel Johansson Närvä, som kom från Kaakama i Nedertorneå och grundade nybyg-

get Mertajärvi eli Närvä på svärfaderns skatteland.

Av domboken för Enontekis 1704 framgår att Henrik Persson Aasa var bror till kyrkvärden Mickel Persson Aasa (+ före 1713) som var nybyggare i Tulinkisuando (nuvarande Kuttainen). Att Erik Persson Palojoiki (+1728), nybyggare i Palojoensuu, och samén Nils Persson Aasa (+1712/1728) i Peltojärvi i sin tur var bröder till kyrkvärden Mickel Persson Aasa framgår av 1732 års dombok för Enontekis tingslag. Där framgår också att deras syster Margareta Persdotter Aasa (*1663, +1738) var gift med nybyggaren Anders Andersson Hoppari i Suonttajärvi, och i 1706 års dombok framkommer att Mickel hade en syster vid namn Ingrid. Här har vi alltså en syskonskara med skilda epitet:

1. Henrik Persson Aasa;
same och klockare
2. Per Persson; ”lapp” och soldat
3. Mickel Persson Aasa;
nybyggare och kyrkvärd
4. Erik Persson Palojoiki; nybyggare
5. Nils Persson Aasa; same
6. Margareta Persdotter Aasa;
nybyggarhustru
7. Ingrid Persdotter Aasa,
i övrigt okänd.

Att de var sju syskon ser vi i en domboksnotis från 1681. Det nära släktskapet mellan deras ättlingar styrks också på sitt sätt av ättlingarnas rikliga tvister om olika ägor. Vilka var då deras föräldrar?

Vid tinget i Enontekis 1694 gav Agneta Mickelsdotter sin son, kyrkvärden Mickel Persson Aasa, rätt att vid hennes död, ”så frampt han efter Gudz behagh henne Öfwerlefwa skulle”, överta 1/4 av fiskerätten i Palojärvi, samt 1/3 av hennes ängesmark i Suonttajoki, Sotkajoki och Siilassuando, mot att han utfäste sig ta hand om henne fram till hennes död ”troligen och wäl som een lydigh och Gudfruchtig Sohn Anstår”, och sedan vid hennes död låta henne ”sederligen till Grafwen befordras”. Vid tinget 1671 sägs denna Agneta vara Per Hinderssöns i Tulinkisuando efterlever-ska. Syskonens föräldrar var alltså Agneta Mickelsson, som levde ännu 1694 och Per Hindersson, som var död 1671.

Detta par – Per Hindersson Aasa och Agneta (Aunis) Mickelsdotter Aasa är lätta att följa i de bevarade handlingarna. Per Hindersson Aasa återfinns som husbonde på Aasa gård i Juoksengi i mantalsländerna 1645-58, och tas sedan upp under Suonttavaara sameby 1660-67. Ännu i 1660 års mantalslängd tas hans hushåll upp under Juoksengi, men då

fanns enbart en ”dotter” kvar på gården, troligen den Ingrid Mickelsdotter som återfinns i 1665-1667 års mantalslängder, och som antagligen var syster till Agneta. 1669 dyker Per Hindersson åter upp i längden, men detta år finns enbart en knekt och en knekthustru på gården. 1671 ersätts han i längden av Jöns Ersson, utan husbonde, men med knekt och knekthustru. Gissningsvis var denne Jöns Ersson själv knekt och gift med Ingrid Mickelsdotter sedan 1665. Karin Jönsdotter Aasa, som rimligen var Jöns och Ingrids dotter, gifte sig 1691 11/1 med Mickel Andersson Inga – Aasa, nämndeman och husbonde på Inga gård i Juoksengi. De övertog ett par år in på 1700-talet Aasa gård, som därefter ägdes av deras ättlingar i flera generationer.

Att det är samme Per Hindersson som var husbonde på Aasa gård och nybyggare i Tulinkisuando i Suontavaara bevisas trots dessa bitvis förvirrande mantalsuppgifter av domboken för Enontekis tingslag 1661, då Mats Persson Kariste i Suontavaara kårade till Per Henriksson i ”Kylisuando”, vilken ”tillförende hade bodd uthi Juxänge Neder på Landet” om rätten till dennes boställe. Det beslöts att Per skulle ge Mats 2 riksdaler i förlikning, och sedan skulle behålla sitt boställe

Det är uppenbart att Per blev hus-

bonde på Aasa gård genom giftermål, eftersom han efterträdde sin svärfar Mickel Hindersson på gården. Mickel uppges i 1637 års rotelängd vara 40 år gammal, och bör alltså ha varit född omkring 1597. Han var husbonde på Aasa gård 1627-43 (1643 fanns två döttrar och en måg på gården), och hans änka Aasa tas upp i mantalslängden för 1644. Gården Aasa i Juoksengi, och därmed de släkter som genom åren har ägt gården och behållit namnet, har uppenbart fått sitt namn efter denna Aasa, som i en längd över utgamla och sjuka 1650 kallas ”Per Hindherssons Swär modher”, och då också sägs vara en ”Uthgammal lapkāna.”

Utöver att Aasa var av samiskt ursprung och var utgammal år 1650 vet vi inget mer om henne, men hennes make Mickel Hindersson var son till birkarlen Henrik Davidsson, husbonde på sedermera Aasa gård i Juoksengi 1600-1624, och sonson till den rike birkarlen och nämndemannen David Persson på sedermera Taavola gård i Juoksengi, nämnd 1539-1600. Den birkarlssläkt som härstammar från David kallas vanligen Taavola – ett namn den har fått i modern tid av språk- och släktforskaren Erik Wahlberg.

David ägde fiskerätten i Pasmajärvi och Venejärvi i nuvarande Kolari sock-

en och erlade vid sommartinget 1546 1 mark i böter för olovligt fiske i Lappmarken. Vid vintertinget samma år erlade han 6 marker i böter för hor med "lappekonor" i Lappmarken. Vid sommartinget 1549 fick han böta 6 marker till kungen och 2 till biskopen för hor med sin "lappekona", och vid sommartinget 1553 fick han böta 8 marker för samma brott. Samma år uppbär han tillsammans med birkarlen Henrik Eriksson Kemi i Raumo skatten av samerna i Porsanger och Alta.

Förutom Henrik Davidsson hade David sonen Per Davidsson, husbonde på Taavola gård, som var nämndeman och sakkunnig vid gränsdragningen mot Ryssland efter freden i Teusina 1595, och sonen Nils Davidsson Drucken som var husbonde på sedermera Taaveniku gård i Juoksengi. Den enda agnatiska gren av birkarlssläkten Taavola som med rimlig säkerhet kan bevisas fortleva härstammar från Per Davidssons sonson Erik Davidssons sonson Erik Eriksson Taavolas sonson Mickel Ersson Taavola (*1706, +1743), som liksom sin far Erik Ersson Taavola levde och dog under den långa tid farbrodern Jöns Ersson Taavola var husbonde på Taavola gård. Mickel Ersson Taavolas son Erik Mickelsson Taavola (*1735 30/8, +1805 i Norsijärvi) blev slutligen

husbonde på den gård i Narken som efter honom kom att kallas Taavola. Hans släkt lever idag kvar i Gällivare socken.

Agneta Mickelsdotter Aasa var alltså på moderns av samiskt ursprung och på fädernet medlem av en rik och ansedd birkarlssläkt. Hennes make Per Hinderesson Aasas ursprung är okänt. Det enda vi vet om hans förfäder är att han enligt 1667 års dombok för Enontekis tingslag hade ärvt en åttondel av ett fisketräsk i Lappland av sin mor (kanske Palojärvi, som han var ensam ägare till enligt 1681 års dombok), och att han samma år hade en syster som var gift med Per Pakkainen som bodde i Kautokeino, och som på falska grunder hade sålt mer än sin hustrus andel i detta fisketräsk till en same vid namn Mickel Nilsson i Suonttavaara.

Idag härstammar de flesta med ursprung i Karesuando och Enontekiö från Per och Agneta på ett eller annat sätt, men den enda agnatiska gren av släkten som fortfarande finns kvar är den släkt som härstammar från sonen Erik Persson Palojojkis sonson Johan Henriksson Palojoensuu (*1744 14/11, +1826 i Repparfjord, Kvalsund, Hammerfest), och som förutom en gren som fortfarande bor i Palojoensuu fortlever manstarkt i norska Finnmarken.

* * *

Per Persson – ”lappen” i Alkkula – kom alltså från en nybyggarfamilj i nuvarande Kuttainen, men var sannolikt född redan innan hans föräldrar flyttade från Juoksengi. Vi vet ovanligt mycket om hans närmaste släktingar och förfäder och släktförhållandena är för ovanlighetens skull huvudsakligen bevisade och inte enbart byggda på slutledning. Bland hans släktingar och förfäder förekom såväl samer, nybyggare och birkarlar. Hans släkt var ansedd och många av hans släktingar var förmögna, eller i alla fall långt ifrån fattiga.

Var ”lapp” ett skällsord som kastades efter Per Persson när han flyttade tillbaka nedom lappmarksgränsen? Troligen inte, men kanske hade han precis som sina bröder Henrik och Nils varit same innan han kom att bli att bli ”finne”, soldat och bonde. Precis som så många andra tidiga nybyggare i Torne lappmark hade han hur som helst många i sin närhet som kunde vägleda honom både i renskötsel och jordbruk. Han kunde med gott mod stå med ett ben i varje läger, om han ville, och framstod kanske som en ”lapp” för Alkkulaborna trots sin starka anknytning till en av Övertorneås mest ansedda birkarlssläkter.